



*Evacuatie van kinderen tijdens WO II en de gevolgen ervan in het heden
Verslag Conferentie Universiteit van Reading, Engeland, september 2004.*

Precious Commodities.... Kostbare lading

Voordat we, mijn man Ton en ik, met de trein van Londen naar Reading vertrokken, kocht ik op het Paddington Station een beertje Paddington. Pas toen ik weer thuis was en Paddington met een koffertje in zijn hand en een label om zijn nek op de plank bij de andere beren zette, viel me de gelijkenis op met de kinderen die we op foto's in de conferentiezaal hadden gezien: kinderen op het punt om geëvacueerd te worden, met een koffertje in hun hand en een label met hun naam en adres om hun hals.

Op de label van beertje Paddington staat:
'Please look after this bear. Thank you'.

Zou het niet de niet-uitgesproken, maar diepgevoelde wens van al die ouders die hun kinderen lieten vertrekken, geweest zijn:
'Zorg alsjeblieft goed voor mijn kind. Dankjewel.'?

Evacuaties van kinderen

Zestig jaar na de oorlog is het gemakkelijk om kritische kanttekeningen te plaatsen bij de grootscheepse evacuaties van Britse en Finse kinderen en een verwante versie in Duitsland. Allerlei vragen duiken op: Wie organiseerde(n) de evacuaties? Werd er door pedagogen en psychologen gewezen op de mogelijk psychische gevolgen? Waren er ouders die protesteerden? Hoe werden de kinderen voorbereid? Was er plaats voor de échte gevoelens van ouders en kinderen? In de discussies na de lezingen en ook tussen de deelnemers onderling kwamen deze vragen herhaaldelijk aan de orde.

Finland, Zweden, Engeland

Na de inval van de Sovjet-Unie in Finland in de Winteroorlog (1939-1940) was de bereidheid in Zweden groot om Finse kinderen op te vangen in de veiligheid van hun neutrale land. De Finse regering stond er strikt afwijzend tegenover, maar toen een bekend politicus zich voor evacuatie uitsprak, ging de regering overstag. Ook in februari 1941, toen de Voortzettingsoorlog begon, waren het opnieuw Zweden die het initiatief namen om Finse kinderen naar hun land te halen. Ook dit keer was de regering aanvankelijk tegen, maar de praktijk was sterker dan het 'nee' van de regering. In 1978 zei een lid van de toenmalige regering dat het uiteindelijk een goed plan was geweest, omdat men toch onmogelijk de Zweedse gastvrijheid had kunnen afwijzen...

In het Verenigd Koninkrijk ging de evacuatie ook van de regering uit, hoewel ook hier al kinderen door particulier initiatief geëvacueerd waren, zelfs naar de V.S. en Canada. De kinderen werden, sommigen met hun moeder, de meeste onder begeleiding van hun onderwijzers, van de steden naar het platteland gebracht. Bij de ouders werd de bereidheid om hun kinderen te laten gaan mede bewerkstelligd door (propaganda)-films, waarin het gelukkige lot van de stadskinderen op het platteland breed uitgemeten werd. Je kind laten gaan werd opgevat als een patriotistische daad, zoals een soldaat zei: 'We kunnen beter vechten als we weten dat onze kinderen veilig zijn.'

Evacuatie had echter ook een verborgen politiek doel, te weten het oplossen van de sociale problemen in de slums.

Duitsland

De 'Kinderlandverschickung' in Duitsland was aanvankelijk bedoeld voor 'bleekneusjes' uit de stad die op het platteland frisse lucht konden inademen. De kinderen tussen 6 en 10 werden bij boerenfamilies opgenomen, de oudere kinderen gingen naar kampen, meestal door kaderleden van de Hitlerjugend geleid. Ook hier was een politieke agenda: kinderen losweken uit het eigen milieu en gereed maken voor indoctrinatie door de partij. Tijdens de laatste jaren van de oorlog werden veel kinderen naar veiliger plaatsen overgebracht. Een onbekend aantal kinderen die in het oosten van Duitsland waren, konden niet meer op tijd naar huis terugkeren voor het naderende Russische leger. Zij werden als dwangarbeiders naar de Sovjet-Unie gebracht en zijn sindsdien spoorloos.

Mondjes toe

In het kinderuurtje van de BBC werd officieel nooit over de oorlog gesproken, want men wilde de kinderen geen angst aanjagen. De verwoesting van de Londense dierentuin kwam echter wel aan de orde en er zijn enkele fragmenten over de evacuatie bewaard gebleven. Daarin kwamen hoogst zelden kinderen zelf aan het woord. Als er al iets kritisch gezegd werd, ging het niet over heimwee of het gevoel door de ouders in de steek gelaten te zijn, maar bijvoorbeeld over het gemis van een bioscoop op het dorp...Van het leven op het platteland werd een ideaal beeld gegeven: stadskinderen en dorpskinderen speelden in grote harmonie, de stadskinderen hielpen bij het boerenwerk en leverden op die manier een bijdrage aan de oorlogsinspanningen. De werkelijkheid, dat hoeft geen betoog, was heel anders.

Heldenmoed en verzet

Vanaf de jaren tachtig wordt het thema oorlog in kinderprentboeken regelmatig aan de orde gesteld. De boeken tijdens de Eerste Wereldoorlog hemelden de moed en het patriottisme op, die uit de Tweede Wereldoorlog het gerechtvaardigde verzet tegen een boze vijand. Tegenwoordig wordt veel meer de nadruk gelegd op wat oorlog met volwassenen en kinderen doet: de schade, de emoties, het lijden. Een prentboek kan het onuitspreekbare verbeelden en heeft net genoeg afstand tot de werkelijkheid, dat kinderen zich met de hoofdpersoon kunnen identificeren zonder door angstgevoelens voor oorlog overspoeld te worden. Ook drama is een goed middel om kinderen zich in te laten leven in wat er tijdens bijvoorbeeld de evacuatie met de Britse kinderen gebeurde. (*red.:* drama, als zijnde creatieve vorming of therapie.)

Ook in drama zit die noodzakelijke afstand tussen verbeelding en de traumatiserende werkelijkheid.

Psychodrama en herbeleving

Andy Kempe doet workshops drama met kinderen en gaf op de conferentie enkele voorbeelden. De deelnemers die zich moesten voorstellen dat zij weer op het Victoria Station stonden en moesten zeggen wat ze vlak voor hun vertrek toen voelden, hoorden, zagen, roken, deden geen drama, maar gingen naar hun eigen verleden terug. Heel aangrijpend. Andy speelde een jongetje in de trein met zijn koffertje op schoot, met alle tegenstrijdige gevoelens afwisselend op zijn gezicht en in zijn houding. De deelnemers mochten hem vragen stellen en ook hier was het verleden weer duidelijk present. Ik vond dit een van de beste momenten van de conferentie.

Fins onderzoek naar de gevolgen

Natuurlijk werd er ook gesproken over de psychische gevolgen voor de kinderen ten gevolge van de scheiding van hun ouders, het kennis maken met een heel andere leefwereld, de ontworteling en de vervreemding. Duidelijk werd dat juist de kleinsten hierdoor getraumatiseerd zijn. In Finland is men met een groot onderzoek bezig, waarin men ook probeert te traceren waarom sommige kinderen er veel minder beschadigd van af gekomen zijn dan anderen en welke mechanismen hen geholpen hebben om de schade te beperken.

Ook in Duitsland meer ruimte

In Duitsland wordt het langzaam bespreekbaar hoe de kinderen onder de oorlog geleden hebben. Tot voor kort mocht er niet over gesproken worden dat het Duitse volk ook getraumatiseerd is: zij waren de oorlog toch begonnen? De volwassenen die tijdens de oorlog kinderen waren, in

schuilkelders hebben gezeten of tussen ruines zijn opgegroeid worden nu op grote schaal met psychische en lichamelijke klachten geconfronteerd, doordat de trauma's niet verwerkt konden en mochten worden. Een hele generatie stort in.

Dr. Heintz leidt in Duitsland en Engeland seminars waarbij hij een door hem zelf ontwikkelde methode gebruikt om 'vergeten' gebeurtenissen uit het verleden in herinnering te brengen, iets wat in therapieën waarin vooral het woord de hoofdrol speelt, vaak niet lukt. Een rood koord, twee koalabeertjes en een zwart doosje veroorzaakten bij een van zijn seminars een explosieve reactie bij een van de deelnemers. Uiteindelijk werd daardoor de weg vrij gemaakt voor het herbeleven en daardoor verwerken van traumatische, 'vergeten' familieherinneringen.

Mensen die zich bezig houden met de trauma's van de oorlogskinderen van 1940-1945 en degenen die de oorlog als kind hebben meegemaakt, hebben een boodschap voor de wereld: wij willen voor alle kinderen een heden en een toekomst waarin zij niet meer met een koffertje in hun hand en een label om hun nek naar veiliger oorden geëvacueerd hoeven te worden...

Gonda